

**БІБЛІОТЕКА НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
імені ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ:
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ, КНИГООБМІН**

Марта Шуварик

*молодший науковий співробітник відділу наукової бібліографії
ЛННБ України ім. В. Стефаніка*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9942-3377>

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0315-2023-15\(31\)-7](https://doi.org/10.37222/2524-0315-2023-15(31)-7)

Досліджено діяльність Бібліотеки НТШ у Львові, яка посідала третє місце серед львівських книгозбірень і мала найбільшу систематизовану колекцію україніки у світі. Бібліотеку започаткував Олександр Кониський, а бібліотекарями працювали О. Маковей, М. Вороний, М. Грушевський, К. Паньківський, М. Павлик, Д. Коренець, І. Кривецький та В. Дорошенко.

Акцентовано три джерела надходження книг до Бібліотеки: дари відомих діячів, зокрема В. Антоновича, О. Барвінського, О. Бородая, Б. Заклинського, І. Франка, Ю. Целевича та інших, обмін з іноземними науковими установами та купівля в книгарнях і антикварнях. Обмін відбувався дублетами та виданнями НТШ. Бібліотека отримувала книги різними мовами з усього світу. Список інституцій, із якими відбувався обмін, регулярно подавала «Хроніка НТШ». Активно провадився обмін зі слов'янськими науковими академіями (сербською, югослов'янською, болгарською, польською, чеською). Також були налагоджені зв'язки з букіністичними та антикварними крамницями як в Україні, так і за її межами.

Максимальне використання усіх можливих джерел комплектування Бібліотеки НТШ дало змогу створити унікальну для Східної Європи книгозбірню.

Ключові слова: *Бібліотека Наукового товариства імені Шевченка у Львові, книгообмін, міжнародні відносини, Михайло Грушевський, Іван Кривецький, «Хроніка НТШ», колекція україніки, спецфонд.*

Постановка проблеми. Структуру Наукового Товариства імені Шевченка у Львові та головні засади створення книгозбірні визначав Статут НТШ. Комплектування фонду Бібліотеки Товариства

здійснювалося на науковому рівні, а основним джерелом його поповнення були дари, обмін, купівля, а від 1922 року – обов’язковий примірник.

Від 1895 року, коли М. Грушевський звернувся до всіх академій наук, товариств і видавництв з пропозицією обмінюватися виданнями, обмін став не тільки головним джерелом поповнення фондів книгозбірні НТШ, а й можливістю для Товариства і Бібліотеки налагодити наукові контакти в науковому світі і гідно репрезентувати українську науку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Про історію і діяльність Бібліотеки НТШ є чимало сучасних досліджень. Першою ґрунтовною працею за часів незалежності України є матеріали круглого столу «Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди» [1], які впорядкувала та здійснила загальну редакцію текстів завідувачка відділу наукової бібліографії Л. І. Ільницька. Книгу видала Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України спільно з Науковим товариством імені Шевченка у Львові 1996 року. На сьогодні найґрунтовніша публікація про Бібліотеку НТШ належить науковій співробітниці відділу рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника Галині Сварник. У гаслі «Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка у Львові» [19] в «Енциклопедії “Наукове товариство імені Шевченка”» авторка глибоко проаналізувала діяльність книгозбірні за весь час її існування. Тетяна Савенко у дисертації «Наукове товариство імені Т. Шевченка в Західній Україні у міжвоєнний період: організаційні засади, наукова і видавнича діяльність» [17] дослідила діяльність Бібліотеки НТШ, зокрема зв’язки із зарубіжними науковими установами. Олександра Юркевич у статті «Внесок Івана Кривецького в комплектування Бібліотеки Наукового товариства ім. Шевченка у Львові» [21] акцентувала три джерела надходження книг до Бібліотеки: дари, обмін, купівля. У статті «Міжкультурний діалог слов’янських академій наук із Науковим товариством імені Шевченка у Львові (кінець ХІХ – перша третина ХХ ст.)» [16] кандидатка історичних наук Ілона Олексів на матеріалах збережених примірників видань слов’янських країн та листуванні НТШ зі слов’янськими науковими інституціями дослідила активний обмін Бібліотеки НТШ зі слов’янськими академіями наук (сербською, югослов’янською, болгарською, польською, чеською).

Джерельна база статті – «Хроніка НТШ», наукові публікації, монографії, довідкові видання та інтернет-ресурси.

Мета дослідження – проаналізувати зв'язки Бібліотеки НТШ з іноземними науковими установами, товариствами, книгарнями, з якими здійснювався активний обмін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бібліотека НТШ у Львові – один з основних підрозділів Товариства. Спочатку Бібліотека функціонувала у підсобних приміщеннях «Просвіти». Згодом, як зазначила Т. Савенко, її перенесли в окреме приміщення, де вона була до 1907 року – часу її розміщення в Академічному домі на вул. Ступінського, 17 (нині – вул. М. Коцюбинського, 21). У 1912 році Музей НТШ перемістили у будинок на вул. Чарнецького, 24 (сучасна – вул. В. Винниченка, 24), а за два роки туди перенесено й Бібліотеку. Вона «займала третє місце серед львівських книгозбірень і мала найбільшу систематизовану колекцію україніки з кінця ХІХ – початку ХХ ст. у світі. Збірки охоплювали українські друки (старі й нові), наукову літературу різними мовами, існували також окремі відділи рукописів, стародруків і рідкісної книги та картографії ... Унікальною була колекція української періодики з Європи й Америки» [18, с. 9]. Як зазначила Г. Сварник, «Б[ібліотеку] НТШ започаткував Олександр Кониський, подарувавши Т[овариств]у 392 книги, переважно правничого змісту» [19, с. 35]. 1891 року він подарував бібліотеці товариства «Просвіта» автографи й рукописи українських письменників із Великої України, які згодом передали Бібліотеці НТШ, а в 1900 році заповів їй решту своєї книгозбірні (550 книжок і брошур) [19, с. 35]. Книгозбірнею НТШ керували і водночас упорядковували та опрацьовували її фонди Осип Маковей (1893–1894), Микола Вороний (1894–1895), Михайло Грушевський (1895), Кость Паньківський (1896), Михайло Павлик (1897–1904), Денис Коренець, Іван Кривецький (1904–1914, 1922–1937) та Володимир Дорошенко (1919–1921, 1937–1944). Товариство систематично, дуже прискіпливо і сумлінно комплектувало Бібліотеку, щоб вона мала українознавчий характер та найповнішу у світі збірку українських новодруків, стежило за виданням української книжки та періодики в усьому світі, тому україніка становила 90 % усіх фондів і містила друковані та рукописні матеріали, що стосувалися життя українського народу,

його історії, літератури, краєзнавства. «Заступлені в ній дуже багаті українські стародруки від XVI до кінця XVIII ст. (від Апостола Федорова, Львів, 1574 р. до Енеїди Котляревського, Петербург, 1798)... За те з українських новодруків із XIX–XX ст. то безперечно найбагатша їх колекція є у бібліотеці Наук. Тов. ім. Шевченка» [5, с. 134].

Очевидно, що вартість Бібліотеки НТШ була не так у кількості книг, як у їхньому доборі. Крім українознавчої літератури, у Бібліотеці були великі збірки славистики та фольклору: «Багато є в бібліотеці таких чужих видань, яких у жадній іншій бібліотеці Галичини не знайдеться, бо жадна інша інституція не мала таких обмінів, як товариство. Крім того має бібліотека збірку стародруків, листів і афтографів» [4, с. 9].

Працівники Бібліотеки дуже сумлінно ставилися до її комплектування і дбали, щоб вона мала українознавчий характер. Бібліотеку поповнювали українськими виданнями, науковою літературою з українознавства, українськими рукописами (від XIV ст.). У книгозбірні НТШ зберігалися ірмолої та збірники духовних і світських пісень. Упродовж 1901–1939 років до Бібліотеки надійшло 43 ірмолої (з яких 34 зберігаються у фондах НТШ ЛННБ України ім. В. Стефаника). Бібліотека НТШ мала цінні збірники духовних і світських пісень, видання української класичної літератури, української періодики (від її початків – до 1914 року). Директор Бібліотеки І. Кревецький «намагався перетворити б[ібліоте]ку на архів друків, а не на випозичальню. За його кер[івництва] Б[ібліотека] НТШ поповнилась укр[аїнськими] військ[овими] архівами й відповідною л[ітерату]рою» [19, с. 40].

Водночас у Бібліотеці створювали колекцію карт і атласів XVI–XVIII ст. Книгозбірня отримувала в дар архіви та книгозбірні українських письменників, учених, політичних і культурних діячів. У «Хроніці НТШ» і «Записках НТШ» від 1909 року тричі опубліковано списки книг і періодичних видань (*Desiderata*), яких не було у Бібліотеці і які вона хотіла придбати.

Іван Кревецький у виданні про Бібліотеку НТШ зазначив, що зібрана сотисячна колекція україніки містила українські друки, наукову українознавчу літературу, рукописи і була найповнішою у світі [12, с. 3].

Фонди Бібліотеки поповнювали дари приватних осіб, редакцій, товариств, через обмін літературою з іноземними науковими установами, придбанням необхідних видань, від 1922 року – обов’язковими примірниками.

Оскільки одним із основних завдань НТШ були відносини з науковими установами різних країн, це допомагало вирішити два питання: «По-перше, організація національної науки з її виходом на європейський рівень... По-друге, перед Товариством стояла мета заявити перед світом про свій народ». [15, с. 125]. Співробітництво НТШ з іноземними науковими установами мало різні форми, зокрема й обмін науковими виданнями [15, с. 126].

Виділ НТШ 19 квітня 1909 року затвердив «Бібліотечний регулямін», який визначав умови збереження і користування книгами, рукописами, а також каталогами. Фонди книгозбірні можна було використовувати лише з науковою метою. Оскільки у Бібліотеці зберігалася дуже цінна література, за читачами здійснювався чіткий контроль.

Фонди книгозбірні постійно поповнювалися, вона мала багато не лише рідкісних видань, а й унікальних, яких не було в інших бібліотеках. Особливо цінною у книгозбірні була українознавча література. «Для українознавства має бібліотека першорядне значінє, бо в ній все збираєть ся, що відносить ся до нього» [8, с. 4]. Люди почали розуміти значення такої Бібліотеки і більше дарували книжок, збірок різних друків, рукописів, документів, листів тощо. За 1911 рік серед різних джерел надходжень до Бібліотеки найбільше становлять дари – 4 027 томів і 25 рукописів. «І не тільки число дарованих книжок зросло в 1911 р. в порівнянню з р. 1910; зросло (що важнійше!) число одиниць, які памятають про бібліотеку і звертають ся до неї з більшими або меншими дарами» [2, с. 59].

І. Кревецький зазначив, що у 1905 році Бібліотека НТШ мала 21 000 томів книжок – не дуже багато, якщо порівнювати з такими львівськими бібліотеками, як Оссолінських, університетською, «Народного Дому». «Одначе в Бібліотеці “Наукового Товариства ім. Шевченка” є вже такі видання, яких нема у жадній бібліотеці не то у Львові, але в загалі в Галичині» [11, с. 155].

Бібліотека НТШ вдячно приймала даровані видання і просила «навіть найдрібнійші українські друки, публікації, відозви, оголошення, переп. карти і т. д., які часом являють ся одиноким матеріалом

для культурно-історичних дослідів, видосконалення наукової термінології і т. д.» [20].

Понад 20 років підтримував контакти з Бібліотекою НТШ І. Огієнко. Т. Савенко зазначила, що він систематично надсилав, передаючи в дарунок свої праці із Києва, Кам'янець-Подільського, Варшави, Холма, Праги, і впродовж 1923–1925 років подарував Бібліотеці Товариства 51 «друк»: книжки, окремі копії власних праць, збірники, періодику тощо, а також один латинський пергамент 1571 року. Часто у питанні пересилання необхідної літератури І. Огієнко співпрацював з І. Кривецьким, директором Бібліотеки Товариства, водночас вів особистий книгообмін з окремими членами Товариства: В. Дорошенком, О. Барвінським та багатьма іншими. Напередодні від'їзду до Варшави, у 1926 році, І. Огієнко залишив у дарунок Товариству «сім малих пачок різних... власних листів, документів, актів, відписів...» [17, с. 113].

Різні матеріали придбали у М. Возняка, родин покійних І. Партицького, І. Шараневича (закуплено 100 томів книг). Митрополит А. Шептицький для Бібліотеки НТШ купив листування В. Липинського, яке так і не було перевезене з Австрії, архів Армії й уряду УНР.

Ще одним джерелом комплектування фондів Бібліотеки НТШ було придбання цінних друкув і рукописів. Їх купували в книгарні Оглоблина в Києві, Українській книгарні в Києві, Українській книгарні в Харкові, антикварні Гельція у Львові, Мінніха в Кракові, “Уніо” в Ужгороді, антикварнях Большакова і Карабасникова в Москві, Мельникова в Санкт-Петербурзі, Мірка Брауера в Загребі, Вайгеля в Лейпцигу, Киммеля в Ризі, Рансбурга в Будапешті, Шенфельда і Фромма у Відні [19, с. 42].

НТШ налагодило зв'язки з букіністичними та антикварними магазинами в Україні та за кордоном, про що свідчить листування І. Кривецького з власниками цих закладів щодо надсилання каталогів, списків книг, замовлень [21, с. 140].

Так, у «Хроніці НТШ» за 1908 рік зазначено, що «Бібліотека Товариства зростає постійно з року на рік не лише через численні обміни з різними науковими інституціями ... але також через систематичні закупна, хоч і незвичайно скромні з огляду на фінансову спроможність Товариства, та через дари поодиноких осіб» [6, с. 3].

Крім дарунків і купівлі, інтенсивним джерелом поповнення фонду Бібліотеки НТШ був книгообмін – важливий напрям співпраці з різними світовими науковими установами, з якими Товариство підтримувало контакти. Перший завідувач Бібліотеки Михайло Грушевський 1895 року звернувся до іноземних академій, наукових товариств і видавництва із пропозицією взаємного обміну книгами. Його ідею підтримало багато наукових товариств країн Європи, Америки й Австралії, відтак фонд Бібліотеки почав зростати досить швидкими темпами. Відтоді, як зазначила О. Юркевич, «можна говорити про обмін як одне з головних джерел поповнення бібліотечних фондів, що, як і пожертвування, зростав з кожним роком» [22, с. 17], тому виникла потреба його впорядкувати. Упродовж 1894–1896 років Денис Корінець, Микола Вороний і Кость Паньківський кваліфіковано і сумлінно впорядковували фонд Бібліотеки НТШ. Для започаткування наукового книгообміну, як зазначила І. Олексів, Управа НТШ науковим осередкам розсилали листи-пропозиції, «у яких різні кореспонденти зверталися до Товариства, його секретаріату й Виділу з проханням надсилати літературу, що її видає НТШ, або підтвердити отримання їхніх видань» [16, с. 211].

16–18 квітня 1901 року у Парижі відбувся з'їзд академій, постановою якого було створено міжнародну спілку бібліотек академій і наукових товариств для міжбібліотечного абонементу. Віденська академія наук у 1902 році запросила Бібліотеку НТШ до цієї спілки. «З одного боку, це свідчило про авторитет НТШ і його бібліотеки серед європейських наукових установ, а з другого, – поширювало можливості бібліотеки забезпечувати науковців Львова виданнями з фондів бібліотек Європи» [3, с. 82]. Майже не існувало країни, з якою б НТШ не підтримувало наукові контакти через книгообмін. Обмін відбувався дублетами та виданнями НТШ. Списки наукових установ, із якими НТШ здійснювало книгообмін, регулярно вміщувала «Хроніка НТШ».

Якщо на кінець 1904 року Бібліотека обмінювалася своїми виданнями з 15 академіями наук (в Амстердамі, Белграді, Бостоні, Бухаресті, Відні, Девенпорті, Загребі, Кракові, Мілані, Нью-Гевені, Нью-Йорку, Парижі, Петербурзі, Празі, Філадельфії), 105 науковими товариствами, 18 університетами в Європі й Америці, то

1911 року свої видання до Бібліотеки надіслали 335 наукових інституцій, редакцій наукових видавництв, часописів. Зокрема «26 Академій Наук (всі славянські: російська – у Петербурзі, польська – у Кракові, чеська – у Празі, хорватська у Загребі, сербська у Білгороді, болгарська у Софії; всі німецькі: у Відні, Берліні і Мінхені; декілька англійських [в Англії й Америці], декілька італійських; даліше: французька [Париж], румунська, малярська, норвежська, шведська), 196 наукових товариств, комітетів, комісій і т. д., 113 наук. й ин. часописий. Публікації видавали ся у 23 мовах» [2, с. 59]. У 1909 році «Хроніка НТШ» подала назви 244 установ, з якими Бібліотека здійснила обмін. У 1912–1913 роках 260 наукових закладів та організацій обмінювалися з Бібліотекою Товариства: закордонні АН, наукові товариства, навчальні заклади, видавництва, зокрема УНІ в Берліні, Інститут громадознавства в Празі, Український педагогічний інститут ім. Драгоманова в Празі, музеї Дідушицьких у Львові, Моравський археологічний, Нордійський у Стокгольмі, бібліотеки (переважно університетські) в Празі, Братиславі, Граці, Лейпцигу, Софії, Єрусалимі, Мічигані та ін. Крім слов'янських (польських, чеських, сербських, хорватських), ще німецькі, англійські, французькі, італійські, шведські, норвежські, голландські, данські, іспанські, португальські, румунські, грецькі, фінські, угорські, естонські тощо. Через книгообмін Бібліотека НТШ збагатилася не тільки українознавчою, а й спеціальною літературою з різних галузей наук. У «Хроніці НТШ» за 1912 рік зазначено, що «Число інституцій, з якими Товариство стоїть в обміні, зростає також постійно; від них дістає бібліотека книжки першорядної вартости і то з різних галузей людського знання, що уможливає кожному слідити за найновішими поступами науки й його фаху» [8, с. 4–5]. Бібліотека отримувала майже всі українські газети, що виходили в Європі та Америці.

Навіть у 1915–1920 роках 75 учасників обміну надсилали свої видання, незважаючи на тогочасні реалії. У 1920-х роках було створено «Міжнародне бюро виміни», до якого увійшла і Бібліотека. О. Юркевич зазначила, що перелік установ розширився, а можливості значно зросли. З часом цей процес ставав дедалі активнішим та результативнішим [21, с. 138].

У 1920–1930-х роках книгообмін НТШ зі світовими науковими установами був досить інтенсивним: упродовж 1921–1922 років – Товариство обмінювало книжки й часописи із 129 установами, 1926–1929 років – зі 260 установами, зокрема 184 – за кордоном, у Галичині – 27, радянській Україні – 47, у Закарпатті та Буковині – 2. Упродовж 1935–1937 років НТШ обмінювалося своїми виданнями з установами таких міст: Анн-Арбор, Амстердам, Берлін, Бостон, Братислава, Брюссель, Будапешт, Варшава, Ватикан, Гамбург, Геттінген, Данциг, Дрезден, Единбург, Єрусалим, Загреб, Кембридж, Краків, Лондон, Люблін, Лейпциг, Манчестер, Мінськ, Москва, Мюнхен, Неаполь, Нью-Йорк, Париж, Перемишль, Познань, Прага, Рим, Софія, Стокгольм, Торонто, Франкфурт-на-Майні, Цюрих та іншими.

Активними слов'янськими партнерами НТШ із книгообміну були наукові установи: найвища тогочасна наукова і мистецька установа Сербії – Сербська королівська академія; Югослов'янська академія наук і мистецтв; Болгарська академія наук; Польська академія мистецтв (збережене листування висвітлює дещо інший тип книгообміну – так званий міжнародний бібліотечний абонемент); Чеська королівська академія. Ці установи і НТШ мали домовленість про обмін фаховими виданнями й охоче обмінювали свої праці на видання НТШ.

І. Олексів зауважила, що «книгообмін не відбувався легко і без проблем. Траплялося, що польська сторона відмовляла в обміні, мотивуючи своє рішення тим, що запитуване видання або не належить до обмінних, або примірники відсутні» [16, с. 219].

Видання, отримані через міжнародний книгообмін, були цінним надбанням для наукової інституції, оскільки, як слушно зазначив О. Купчинський, «введена в НТШ система підготовки видань взорувалася на закордонних традиціях, зокрема щодо поділу на загальні наукові та інформаційні видання, поділу на серійні видання, закріплення тих і інших видань за відповідними структурами Товариства» [цит. за: 16, с. 221].

Обмін літературою здійснювався також між НТШ і науковими інституціями Болгарії, зокрема видання Товариства отримували професори Софійського університету, відомі болгарські вчені М. Арнаудов, Л. Мілетич, С. Романські, С. Ватев, А. Мширков, С. Петров.

Усі вони були дійсними членами Товариства з 1924 року. Бібліотека НТШ систематично отримувала збірник наукових праць болгарських учених «Сборник за народни умотворення, наука и книжника». Упродовж 1927–1929 років Болгарська АН одержала понад 20 найменувань книг, виданих у Львові. Систематичний обмін літературою відбувався між НТШ і Слов'янським товариством у Софії, Народною бібліотекою Софії, Македонським науковим інститутом, Варненською міською обшинною бібліотекою [17, с. 114–115].

Значні дотації до Першої світової війни НТШ надавав центральний уряд у Відні та крайовий у Львові. Під час війни книгообмін припинився, зменшилася закупівля книжок, а Бібліотека НТШ отримала збірки часописів і дрібних друків із Відня та Кам'яно-Подільського. У 1918 році відновила діяльність Бібліотечна комісія НТШ, яка проводила «нагляд за роботою бібліотеки – поступлення книжок (у т. ч. першодруків і рукописів), опис, реєстрація, упорядкування їх, інформація про використання, кількість читачів і т. д.) та систематичне звітування про стан розбудови книжкового фонду перед Віділом (президією) НТШ» [13]. До комісії належали Мирон Кордуба, Михайло Тершаковець, Роман Цегельський та інші. «1922 року навіть Рада Народних Комісарів, – як зазначила Г. Сварник, – призначила Бібліотеці НТШ обов'язковий примірник усіх друкованих видань УРСР в обмін на галицько-українські видання – цей обмін без пояснень припинився за рік-півтора до початку Другої світової війни» [19, с. 36].

Перша світова війна негативно вплинула на зв'язки з деякими європейськими науковими установами, які після війни не відновили обміну з НТШ. Якщо у 1913 році з НТШ обмінювалося 260 наукових установ, то у 1915–1920 роках їх було всього 75! В. Дорошенко у праці «Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка у Львові: короткий історичний нарис» зазначив, що «цілком перервався обмін з грецькою Академією Наук та з кількома французькими інституціями в Парижі: Академією Наук, Антропологічною школою й Товариством Любителів Наук» [10, с. 19]. Спроби НТШ нав'язати наново обмін із цими установами, як і з іншими закладами у Франції, Канаді, Австралії, були невдалими.

Від 1924 року налагодилися зв'язки НТШ з науковими установами та видавництвами радянської України, тому Бібліотека НТШ

отримувала всі видання з Наддніпрянщини завдяки встановленню контактів із ВУАН, насамперед завдяки спільним зусиллям тодішнього голови НТШ К. Студинського і М. Грушевського, який від 1924 року керував кафедрою історії України історично-філологічного відділу ВУАН. Як зазначила Г. Сварник, упродовж 1923–1925 років Український науковий інститут книгознавства в Харкові, який очолював Ю. Меженко, мав дозвіл на відправлення до НТШ українських наукових видань і на отримання всіх зарубіжних видань, заборонених у СРСР, та праць НТШ, яких через заборону в Росії до 1917 року не було в бібліотеках Києва та інших наукових центрах України. Книгообмін здійснювався із ВУАН, із Всенародною бібліотекою України, книгозбірнями Київського університету, Інституту народної освіти ім. Драгоманова та Міністерства землеробства України, Українською книжковою палатою в Харкові, Центральним статистичним управлінням УСРР. Бібліотека НТШ отримувала радянські видання до 1930-х років, відтак обмін із зарубіжними країнами знизився, коштів на придбання книг і періодичних видань не вистачало. Упродовж 1920–1938 років Бібліотека отримала в подарунок 39 252 од., через обмін – 30 181 од., закуплено – 3 072 книги. Фонд Бібліотеки поповнювали також власні видання Товариства.

Бібліотека НТШ 15 лютого 1933 року отримала дозвіл від Міністерства внутрішніх справ Польщі поповнювати фонди так званою забороненою літературою, зокрема й закордонною. Однак ці видання мали обмеження в користуванні, адже їх «не можна було позичати і давати читальням, а науковці могли користуватися ними лише з дозволу дир[ектора], який був зобов'язаний реєструвати видані читачам друки, і дирекція поліції контролювала виконання цього правила. 09.02.1934 визнано за Б[ібліотекою] НТШ право на обов'язковий примірн[ик] усіх друків Польщі, а пізніше навіть звільнено від мита на кн[иги], які надходили з усіх континентів світу» [19, с. 43].

Рішенням Президії АН УРСР 9 грудня 1939 року НТШ у Львові перейшло у підпорядкування АН УРСР, яке постановило водночас, що перехід НТШ у такому статусі до АН УРСР є недоцільним. У 1940 році традиційний книгообмін виданнями НТШ відбувався з 32 закордонними науковими інституціями, які надіслали до Бібліотеки Товариства 389 томів книг і атласів.

Безконечні реорганізації та перевезення збірок з одного приміщення в інше у перший радянський період заповдіяли великої шкоди збіркам львівських бібліотек, зокрема й Бібліотеці НТШ. Переміщення фондів різних підрозділів Бібліотеки та зведення приватних і громадських книгозбірень із метою їхньої концентрації й подальшого перерозподілу між установами та містами Радянського Союзу відбувалися щоденно.

У 1939 році НТШ було вимушене самоліквідуватися, а отже, перестала існувати і Бібліотека Товариства, більша частина якої згодом потрапила до спеціального фонду новоствореної академічної бібліотеки. Працівники Облліту і Спецфонду вилучали з Бібліотеки НТШ «ворожі» книжки, внаслідок чого книгозбірня втратила кілька десятків тисяч книг, зокрема україніки. Як писав В. Дорошенко, була втрачена «белетристика, публіцистика книжок, вся споминава література та й наукові книжки, особливо з історії України, навіть усі календарі, всі букварі й читанки, друковані денєбудь за кордоном СРСР, різні статути, церковно-релігійні видання, врешті майже вся українська преса, журнали, газети від р. 1917 аж до приходу червоної армії» [9, с. 2].

Фонди Бібліотеки НТШ містяться сьогодні переважно у відділі україніки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, у приміщенні колишньої книгозбірні, на вул. Винниченка, 24. Зберігся також цінний картковий каталог Бібліотеки, який доступний для читача у відділі рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника. Ідею реконструкції і публікації цього каталогу ще у 1996 році запропонував тодішній завідувач відділу україніки (у той час каталог містився у сховищі цього відділу) Є. Наконечний [1]. На жаль, цю ідею не вдалося здійснити.

Висновки. Отже, максимальне використання усіх можливих джерел комплектування Бібліотеки НТШ – дарів, обміну, купівлі, обов'язкових примірників – створило унікальну для Східної Європи книгозбірню. Це була найповніша бібліотека українських книжок, часописів, праць про Україну іноземними мовами. За винятком деякої кількості українських стародруків, повний комплект яких мала бібліотека Львівського національного музею, тут було зібрано усе, що друкувалося в Україні, і багато написаного про

Україну у світовій пресі та літературі. «Такий діапазон обсягу надсилання літератури і географія взаємообміну між НТШ і науковими та громадськими організаціями різних країн та континентів, – слушно зауважила Т. Савенко, – був не чим іншим як показником академічного рівня Товариства» [17, с. 114].

Обмін виданнями між НТШ і науковими установами світу дав змогу сформувати різноманітний фонд наукових праць, досліджень, монографій, довідників, методичної літератури, бібліографічних видань. Він був джерелом поповнення фондів Бібліотеки і допомагав налагоджувати тісні наукові контакти та співпрацю з провідними установами, а також здобувати визнання на міжнародному рівні. Науковці всього світу ставилися до Товариства (хоч воно і не мало статусу академії наук) як до представника української наукової думки, й академії наук охоче обмінювалися з ним своїми виданнями.

1. Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди : матеріали круглого столу / упорядкув. та заг. ред. текстів Л. І. Ільницької. Львів, 1996. 140 с.
2. Бібліотека. *Хроніка НТШ у Львові*. 1912. Ч. 49. С. 58–59.
3. Вавричин М. Г. Михайло Павлик – перший бібліотекар НТШ у Львові. *Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди : матеріали круглого столу*. Львів, 1996. С. 77–86.
4. Гнатюк В. Наукове Товариство імені Шевченка: з нагоди 50-ліття його заснування (1873–1923). Львів : накладом НТШ, 1923. 16 с.
5. Гнатюк В. Наукове товариство імені Шевченка у Львові : (історичний нарис першого 50-річчя – 1873–1923). II вид. (у 110-річчя НТШ). Мюнхен ; Париж, 1984. 175 с.
6. Діяльність Виділу. *Хроніка НТШ у Львові*. 1908. Ч. 33. С. 1–7.
7. Діяльність Виділу. *Хроніка НТШ у Львові*. 1909. Ч. 37. С. 1–9.
8. Діяльність Виділу. *Хроніка НТШ у Львові*. 1912. Ч. 49. С. 1–6.
9. Дорошенко В. Бібліотеки й архіви на Зах[ідній] Україні за большевицького панування. *Краківські вісті*. 1941. 12 листоп. (чис. 252). С. 2–3.
10. Дорошенко В. Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка у Львові: короткий історичний нарис. *Записки НТШ*. Н. Й. ; Париж, 1961. Т. 171 : Збірник Філол. секції. С. 7–58.
11. Кревецький І. Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. *Літературно-науковий вістник*. 1905. Т. 32. С. 152–157.
12. Кревецький І. Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. Львів : накладом НТШ, 1923. 16 с.

13. Купчинський О. Бібліотечна комісія Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. *Наукове товариство імені Шевченка* : енциклопедія. Київ ; Львів ; Тернопіль, 2014. Т. 2 : Бібл-Вес. С. 101.
14. Купчинський О. Дещо про форми та напрями наукової та науково-видавничої діяльності наукового товариства ім. Шевченка: 1892–1940 роки (міжнародний аспект). *З історії Наукового товариства імені Шевченка* : зб. доп. і повідомл. наук. сесій і конф. НТШ у Львові. Львів, 1998. С. 16–23.
15. Купчинський О. А. Зв'язки Наукового товариства ім. Т. Шевченка із зарубіжними науковими установами й центрами (форми співпраці). *Т. Шевченко і українська національна культура*. Львів, 1990. С. 125–127.
16. Олексів І. Міжкультурний діалог слов'янських академій наук із Науковим товариством імені Шевченка у Львові (кінець ХІХ – перша третина ХХ ст.). *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника* : зб. наук. праць / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника. Львів, 2019. Вип. 11 (27). С. 209–231. DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0315-2019-11\(27\)-13](https://doi.org/10.37222/2524-0315-2019-11(27)-13).
17. Савенко Т. Наукове товариство імені Т. Шевченка в Західній Україні у міжвоєнний період: організаційні засади, наукова і видавнича діяльність : дис. ... канд. іст. наук. : 07.00.01. Тернопіль, 2016. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Savenko_Tetiana/Naukove_tovarystvo_imeni_T_Shevchenka_v_Zakhidnii_Ukraini_u_mizhvoiennyi_period_orhanizatsiini_zasad.pdf.
18. Сварник Г. Архівні та рукописні збірки Наукового товариства ім. Шевченка в Національній бібліотеці у Варшаві : каталог-інформатор / наук. ред. Я. Дашкевич. Варшава ; Львів ; Нью-Йорк, 2005. 352 с.
19. Сварник Г. Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. *Наукове товариство імені Шевченка* : енциклопедія. Київ ; Львів ; Тернопіль, 2014. Т. 2 : Бібл–Вес. С. 35–58.
20. Стан бібліотеки. *Хроніка НТШ у Львові*. 1909. Ч. 37. С. 49.
21. Юркевич О. Внесок Івана Кривецького в комплектування Бібліотеки Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. *Бібліографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка у Львові (1909–1939): напрями діяльності та постаті* : зб. наук. праць / упорядкув. і заг. ред. Л. І. Ільницької. Львів, 2010. С. 129–152.
22. Юркевич О. Т. Джерела комплектування бібліотеки НТШ. *Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди* : матеріали круглого столу. Львів, 1996. С. 14–22.

References

1. Ilnytska, L. I. (comp., ed., 1996). Biblioteka Naukovoho tovarystva im. Shevchenka: knyhy i liudy [Library of Shevchenko Scientific Society in Lviv: books and people] : materialy kruhloho stolu. Lviv, 140 p. [in Ukr.].
2. Biblioteka [Library] (1912). *Khronika NTSh u Lvovi*, 49, pp. 58–59. [in Ukr.].
3. Vavrychyn, M. H. (1996). Mykhailo Pavlyk – pershy bibliotekar NTSh u Lvovi [Mykhailo Pavlyk is the first librarian of NTSh in Lviv]. *Biblioteka Naukovoho tovarystva im. Shevchenka: knyhy i liudy* : materialy kruhloho stolu. Lviv, pp. 77–86. [in Ukr.].
4. Hnatiuk, V. (1923). Naukove Tovarystvo imeny Shevchenka: z nahody 50-littia yoho zasnovannia (1873–1923) [Shevchenko Scientific Society: on the occasion of the 50th anniversary of its founding (1873–1923)]. Lviv : nakladom NTSh, 16 p. [in Ukr.].
5. Hnatiuk, V. (1984). Naukove tovarystvo imeni Shevchenka u Lvovi [Shevchenko Scientific Society in Lviv]. Miunkhen ; Paryzh, 175 p. [in Ukr.].
6. Diialnist Vydilu [Activities of the Division] (1908). *Khronika NTSh u Lvovi*, 33, pp. 1–7. [in Ukr.].
7. Diialnist Vydilu [Activities of the Division] (1909). *Khronika NTSh u Lvovi*, 37, pp. 1–9. [in Ukr.].
8. Diialnist Vydilu [Activities of the Division] (1912). *Khronika NTSh u Lvovi*, 49, pp. 1–6. [in Ukr.].
9. Doroshenko, V. (1941, 252, November 12). Biblioteky y arkhivy na Zakh[idnii] Ukraini za bolshevvytskoho panuvannia [Libraries and archives in Western Ukraine under Bolshevik rule]. *Krakovski visti*, pp. 2–3. [in Ukr.].
10. Doroshenko, V. (1961). Biblioteka Naukovoho tovarystva im. Shevchenka u Lvovi: korotkyi istorychnyi narys [Library of Shevchenko Scientific Society in Lviv: a short historical essay]. *Zapysky NTSh*. N. Y. ; Paryzh, 171 : Zbirnyk Filol. sektsii, pp. 7–58. [in Ukr.].
11. Krevetskyi, I. (1905). Biblioteka Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka u Lvovi [Library of Shevchenko Scientific Society in Lviv]. *Literaturno-naukovyi vistnyk*, 32, pp. 152–157. [in Ukr.].
12. Krevetskyi, I. (1923). Biblioteka Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka u Lvovi [Library of Shevchenko Scientific Society in Lviv]. Lviv, 16 p. [in Ukr.].
13. Kupchynskyi, O. (2014). Biblioteczna komisiia Naukovoho tovarystva im. Shevchenka u Lvovi [Library Commission of Shevchenko Scientific Society in Lviv]. *Naukove tovarystvo imeni Shevchenka* : entsyklopediia. Kyiv ; Lviv ; Ternopil, 2 : Bibl-Ves, p. 101. [in Ukr.].

14. Kupchynskiy, O. (1998). Deshcho pro formy ta napriamy naukovoi ta naukovo-vydavnychoi diialnosti naukovoho tovarystva im. Shevchenka: 1892–1940 roky (mizhnarodnyi aspekt) [Something about the forms and directions of scientific and scientific publishing activities of Shevchenko scientific society: 1892–1940 years (international aspect)]. *Z istorii Naukovo-ho tovarystva imeni Shevchenka* : zb. dop. i povidoml. nauk. sesii i konf. NTSh u Lvovi. Lviv, pp. 16–23. [in Ukr.].
15. Kupchynskiy, O. A. (1990). Zviazky Naukovo-ho tovarystva im. T. Shevchenka iz zarubizhnymy naukovymy ustanovamy y tsentramy (formy spivpratsi). [Relations of Shevchenko Scientific Society with foreign scientific institutions and centers (forms of cooperation).] *T. Shevchenko i ukrainska natsionalna kultura*. Lviv, pp. 125–127. [in Ukr.].
16. Oleksiv, I. (2019). Mizhkulturnyi dialoh slovianskykh akademii nauk iz Naukovym tovarystvom imeni Shevchenka u Lvovi (kinets XIX – persha tretyna XX st.) [Intercultural dialogue of the Slavic academies of sciences with Shevchenko Scientific Society in Lviv (end of the 19th – first third of the 20th century)]. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoii biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka* : zb. nauk. prats / NAN Ukrainy, LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Lviv, 11 (27), pp. 209–231. [in Ukr.]. DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0315-2019-11\(27\)-13](https://doi.org/10.37222/2524-0315-2019-11(27)-13).
17. Savenko, T. (2016). Naukove tovarystvo imeni T. Shevchenka v Zakhidnii Ukraini u mizhvoiennyi period: orhanizatsiini zasady, naukova i vydavnycha diialnist [Shevchenko Scientific Society in Western Ukraine in the interwar period: organizational principles, scientific and publishing activities] : dys. kand. ist. nauk. : 07.00.01. Ternopil. Retrieved from: https://shron1.chtyvo.org.ua/Savenko_Tetiana/Naukove_tovarystvo_imeni_T_Shevchenka_v_Zakhidnii_Ukraini_u_mizhvoiennyi_period_orhanizatsiini_zasad.pdf. [in Ukr.].
18. Svarnyk, H. (2005). Arkhivni ta rukopysni zbirky Naukovo-ho tovarystva im. Shevchenka v Natsionalnii bibliotetsi u Varshavi [Archive and manuscript collections of Shevchenko Scientific Society in the National Library in Warsaw] : kataloh-informator / nauk. red. Ya. Dashkevych. Varshava ; Lviv ; Niu-York, 352 p. [in Ukr.].
19. Svarnyk, H. (2014). Biblioteka Naukovo-ho tovarystva im. Shevchenka u Lvovi [Library of Shevchenko Scientific Society in Lviv]. *Naukove tovarystvo imeni Shevchenka* : entsyklopediia. Kyiv ; Lviv ; Ternopil, : Bibl–Ves, pp. 35–58. [in Ukr.].
20. Stan biblioteky [The state of the library] (1909). *Khronika NTSh u Lvovi*, 37, p. 49. [in Ukr.].
21. Yurkevych, O. (2010), Ilnytska L. I. (comp., ed.). Vnesok Ivana Krevetskoho v komplektuvannia Biblioteky Naukovo-ho tovarystva im. Shevchenka

- u Lvovi [Contribution of Ivan Krevetskyi to the equipment of the Library of Shevchenko Scientific Society in Lviv]. *Bibliohrafichna komisiia Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka u Lvovi (1909–1939): napriamy diialnosti ta postati* : zb. nauk. prats. Lviv, pp. 129–152. [in Ukr.].
22. Yurkevych, O. T. (1996). Dzherela komplektuvannia biblioteky NTSh [Sources of the collection of the library of Shevchenko Scientific Society]. *Biblioteka Naukovoho tovarystva im. Shevchenka: knyhy i liudy* : materialy kruhloho stolu. Lviv, pp. 14–22. [in Ukr.].

Marta Shuvaryk, Junior Researcher in Department of Scientific Bibliography, Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv

Library of Shevchenko Scientific Society in Lviv: international relations, book exchange

The article examines the activities of the Library of the National Academy of Sciences in Lviv, which ranked third among Lviv book collections and had the largest systematic collection of Ukrainian literature in the world. The library was founded by Oleksandr Konyskyi, and the librarians were O. Makovey, M. Voroniy, M. Hrushevskyi, K. Pankivskyi, M. Pavlyk, D. Korenets, I. Krevetskyi, and V. Doroshenko.

Attention is focused on three sources of books coming to the library: gifts from famous figures, exchange with foreign scientific institutions, and purchases from bookstores and antique stores. The donations of V. Antonovych, O. Barvinskyi, O. Borodai, B. Zaklinskyi, I. Franko, Yu. Tselevich and others joined the gatherings of the NTSH. The exchange took place in doublets and editions of the National Academy of Sciences. The library received books in various languages from all over the world. The list of institutions with which the exchange took place is regularly submitted by “Chronicle of NTSh”. There was an active exchange with Slavic scientific academies (Serbian, Yugoslav, Bulgarian, Polish, Czech). Contacts were also established with second-hand and antique shops both in Ukraine and abroad.

The maximum use of all possible sources of collection of the Library of the National Academy of Sciences made it possible to create a book collection of such a level that we can talk about its uniqueness in Eastern Europe.

Keywords: Library of Shevchenko Scientific Society in Lviv, book exchange, international relations, Mykhailo Hrushevskyi, Ivan Krevetskyi, “Chronicle of NTSh”, collection of Ukrainian literature, special fund.